

Sygn. akt I CSK 484/06

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 maja 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Tadeusz Wiśniewski (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak (sprawozdawca)

del. SSA Marta Romańska

w sprawie z powództwa Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów

przeciwko Regionalnej Telewizji Kablowej "A." Spółce z o.o.

o uznanie postanowień wzorca umownego za niedozwolone,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 25 maja 2007 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 22 czerwca 2006 r., sygn. akt [...],

oddala skargę kasacyjną i zasądza od strony pozwanej na rzecz powoda 180 (sto osiemdziesiąt) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Zaskarżonym przez pozwanego - Regionalną Telewizję Kablową „A.” Spółkę z o. o. wyrokiem z dnia 22 czerwca 2006 r. Sąd Apelacyjny zmienił w pkt I zaskarżony przez pozwanego wyrok Sądu Okręgowego w W. z dnia 22 czerwca 2005 r., oddalił apelację w pozostałej części, ponadto oddalił powództwo w pozostałej części. W sprawie tej poczyniono następujące ustalenia.

W pozwie skierowanym przeciwko Regionalnej Telewizji Kablowej „A.” powód - Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów domagał się uznania za niedozwolone i zakazania stosowania w umowach z konsumentami postanowień wzorców umownych nazwanych przez powoda : „Regulamin świadczenia usług przez RTK A.” „Umowa o abonament HBO regulamin” oraz „Umowa abonencka o świadczenie usług dostępu do Internetu za pomocą sieci”.

Wyrokiem z dnia 24 kwietnia 2003 r. Sąd Okręgowy w W. - Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów w pkt I uznał za niedozwolone i zakazał pozwanemu stosowania w umowach z konsumentami: 1) Postanowień wzorca umowy pod nazwą „Regulamin świadczenia usług przez RTK A.” o treści: a) „W przypadku nieterminowych lub niezgodnych z obowiązującą stawką opłat Operator za każdy dzień zwłoki ma prawo naliczyć ustawowe odsetki oraz opłatę manipulacyjną w wysokości 20% kwoty zaległości w opłatach”;

2) Postanowień wzorca umowy pod nazwą „Umowa o abonament HBO regulamin” o treści: a) „Abonent zobowiązany jest do zwrotu operatorowi dekodera w terminie 7 dni od daty rozwiązania umowy. Uchybienie temu terminowi skutkuje obowiązkiem zapłaty kary umownej w wysokości 1.000,00 PLN. W przypadku zwrotu dekodera uszkodzonego Abonent zobowiązany jest do pokrycia kosztów naprawy, a gdy okaże się niemożliwa - zapłaty kwoty 1 000,00 PLN”;

b) „W przypadku wystąpienia zaległości w uiszczeniu opłaty abonamentowej, operator ma prawo rozwiązać umowę w trybie określonym w par. 4 ust. 2. Jeżeli abonent ureguluje wszystkie należności wraz z odsetkami wówczas będzie mógł zawrzeć z Operatorem nową umowę, ponownie uiszczając opłatę aktywacyjną wg aktualnego cennika Operatora”, c) „W przypadku nieterminowych opłat lub ich

części, Operator za każdy dzień zwłoki ma prawo naliczyć ustawowe odsetki oraz opłatę manipulacyjną w wysokości 20% kwoty zaległości w opłatach", d) „W każdym przypadku rozwiązania umowy, Abonent zobowiązany jest do natychmiastowego zwrotu Operatorowi dekodera. Jeżeli abonent nie zwróci dekodera, wówczas Operator, poza uprawnieniami określonymi w par. 2 ust. 4 może żądać od Abonenta uiszczenia opłaty abonenckiej w 10-krotnej wysokości za bezumowne korzystanie z programu HBO w okresie od rozwiązania umowy do zwrotu dekodera"; 3. Postanowień wzorca umowy pod nazwą : Umowa abonencka Nr... o świadczenie usług dostępu do internetu za pomocą sieci" o treści: a) „Wszelkie spory mogące wyniknąć na tle wykonywania postanowień Umowy Strony poddają pod rozstrzygnięcie właściwemu dla siedziby Operatora Sądowi.”

Wyrok Sądu Okręgowego w całości zaskarżył apelacją pozwany, domagając się jego zmiany i oddalenia powództwa w całości. Rozpoznający apelację Sąd II instancji uznał, że jest ona w części zasadna i zmienił zaskarżony wyrok w pkt I w następujący sposób. We wzorcu umownym pod nazwą „Regulamin świadczenia usług przez RTK A." zakazał stosowania pkt 1a o treści „W przypadku nieterminowych lub niezgodnych z obowiązującą stawką opłat operator ma prawo nałożyć opłatę manipulacyjną w wysokości 20% kwoty zaległości w opłatach". We wzorcu umownym pod nazwą „Umowa o abonament HBO regulamin" zakazał stosowania następujących postanowień: 2a „Uchybienie 7 dniowemu terminowi zwrotu dekodera w razie rozwiązania umowy skutkuje obowiązkiem zapłaty kary umownej w wysokości 1000 zł. Zwrot uszkodzonego dekodera, którego naprawa nie jest możliwa skutkuje zobowiązaniem abonenta do zapłaty kwoty 1000 zł."; 2b „W przypadku wystąpienia zaległości w uiszczeniu opłaty abonamentowej operator ma prawo rozwiązać umowę w trybie określonym w § 4 ust. 2." oraz 2c „W przypadku nieterminowych opłat lub ich części operator ma prawo naliczyć opłatę manipulacyjną w wysokości 20% kwoty zaległości w opłatach." W pozostałej części apelację oddalił oraz oddalił także w pozostałej części powództwo.

Sąd Apelacyjny uznał, że nie można zaakceptować przyznania sobie jednostronnie przez pozwanego, w postanowieniach badanych wzorców prawa do naliczenia opłaty manipulacyjnej w wysokości 20% zaległości w opłatach. Opłata ta mająca charakter kary umownej za niewłaściwe wykonanie zobowiązania

pieniężnego, nie jest dopuszczalna w świetle art. 483 § 1 k.c., który daje możliwość jej ustalenia w umowie na wypadek powstania szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego. Z tego względu postanowienia wzorców umownych, które przewidywały taką opłatę manipulacyjną muszą być uznane za niedozwolone. Są one niedozwolone, nie z powodu sprzeczności z dobrymi obyczajami kupieckimi, ale niezgodności z prawem pozytywnym. Wymuszają przy tym bezprawne świadczenie pieniężne od konsumenta, rażąco naruszają jego interes ekonomiczny. Ich abuzywność wynika zatem bezpośrednio z art. 385¹ § 1 k.c.

Według Sądu II instancji abuzywna jest część postanowienia wzorca objętego pkt I. 2.a zaskarżonego wyroku, według którego uchybienie 7-dniowemu terminowi (przewidzianemu do dokonania zwrotu dekodera) skutkuje obowiązkiem zapłaty kary umownej w wysokości 1000 zł. W przypadku zwrotu uszkodzonego dekodera abonent zobowiązany jest do pokrycia kosztów naprawy, a gdy naprawa okaże się niemożliwa do zapłaty kwoty 1000 zł.

Niezależnie od tego cała zacytowana klauzula podpada pod hipotezę postanowienia niedozwolonego z art. 385³ pkt 16 k.c., gdyż nakłada wyłącznie na konsumenta, który nie wykonał zobowiązania (tj. w rozpoznawanej sprawie zwrócił dekodery w stanie niezdatnym do naprawy) obowiązek zapłaty kary umownej. Brak jest natomiast we wzorcu postanowienia, w którym, na wypadek nie wykonania zobowiązania z umowy, zobowiązany do zapłaty kary umownej byłby pozwany.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że fragment wzorca umownego w brzmieniu: „W przypadku wystąpienia zaległości w uiszczeniu opłaty abonamentowej Operator ma prawo rozwiązać umowę w trybie określonym w § 4 ust. 2” jest całkowicie niejasny i pozbawiony sensu, jako że cały § 4 regulaminu umowy o abonament HBO poświęcony jest wyłącznie konkursom i promocjom. W związku z tym postanowienie o trybie rozwiązania umowy nie spełnia wymogu jednoznaczności i zrozumiałości wymaganej od wzorca umownego zgodnie z art. 385 § 2 k.c. i jako taki powinien być wyeliminowany z obrotu na podstawie art. 385¹ § 1 k.c.

W tym stanie rzeczy na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. należało zmienić zaskarżony wyrok w jego pkt I. orzec jak w sentencji, a w pozostałej części apelację

pozwanego oddalić na podstawie art. 385 k.p.c. Podkreślić należy, że Sąd Okręgowy w pkt I .2.d swego wyroku zasadnie przyjął abuzywność postanowienia o treści:

1. „W każdym wypadku rozwiązania umowy abonent zobowiązany jest do natychmiastowego zwrotu operatorowi dekodera" w sytuacji, gdy w § 2 ust. 4 wzorca - regulaminu umowy o abonament HBO na zwrot dekodera abonent ma 7 dni. Ponieważ art. 385 § 2 k.c. nakazuje tłumaczyć postanowienia niejednoznaczne na korzyść klienta, postanowienie o natychmiastowym zwrocie dekodera należało wyeliminować z obrotu na zasadzie art. 385¹ § 1 k.c.

2. „Jeżeli abonent nie zwróci dekodera wówczas Operator (...) może żądać od niego uiszczenia opłaty abonenckiej w 10-krotnej wysokości za bezumowne korzystanie z programu HBO w okresie od rozwiązania umowy do dnia zwrotu dekodera". Omawiane rozwiązanie daje pozwanemu uprawnienie pobierania od abonenta rażąco wygórowanej kary umownej. W skrajnym wypadku, który Sąd musi wziąć pod uwagę, dokonując abstrakcyjnej kontroli wzorca, już jeden dzień opóźnienia w zwrocie dekodera pociąga za sobą naliczenie równowartości 10 opłat abonamentowych, a więc równowartości usługi za 10 miesięcy korzystania z sygnału. Takie rozwiązanie w zasadniczy sposób narusza zasadę ekwiwalentności świadczeń stron oraz gwarancyjną i kompensacyjną funkcję kary umownej. Wobec tego analizowane postanowienie wypełnia hipotezę klauzuli niedozwolonej z art. 385³ § 17 k.c.

Mimo, że Sąd rozpoznający sprawę przychylił się do stanowiska apelacji, zgodnie z którym programy dostępne przy użyciu dekoderek podlegają ochronie prawa europejskiego i krajowego, to należy stwierdzić, iż realizacja tej ochrony we wzorcu umownym musi być zgodna z bezwzględnie obowiązującymi w obrocie z konsumentami przepisami.

Pozwany zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego w części uwzględniającej powództwo oraz w części zmieniającej wyrok sądu I instancji, nadającej nową treść podpunktom 1a, 2a, 2b, 2c.

W skardze kasacyjnej pozwany zarzucił naruszenie prawa materialnego tj.: 1) przepisu art. 385¹ § 1 k.c. przez błędną jego wykładnię, w szczególności przyjęcie, że postanowienia wzorca umownego kształtują prawa i obowiązki

konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, a także przez przyjęcie, że ukształtowane we wzorcu umownym prawa i obowiązki konsumenta rażąco naruszają jego interesy; 2) naruszenie przepisu art. 483 § 1 (w skardze nie wskazano o jaki akt prawny chodzi) przez błędne zastosowanie, w szczególności przez przyjęcie, że stawka procentowa opłaty manipulacyjnej wyczerpuje desygnat pojęcia „kara umowna”; 3) naruszenie przepisu art. 385³ pkt 17 k.c. przez niewłaściwą jego wykładnię, w szczególności przez przyjęcie, że kwestionowane zapisy wzorca umownego nakładają rażąco wygórowaną karę umowną na konsumenta za nie wykonanie umowy; 4) naruszenie Dyrektywy 93/13 EWG o niedozwolonych klauzulach w umowach konsumenckich (OJ L 95/29 z 21 kwietnia 1993 r., w szczególności przepisu ust. 1 lit. f Załącznika do Dyrektywy); 5) naruszenie przepisu art. 57 ust. 3 Prawo telekomunikacyjne (Dz. U. nr 171 poz. 1800 ze zm.) przez nie zastosowanie, w szczególności przez pominięcie tego przepisu w odniesieniu do możliwości naliczenia ponownej opłaty aktywacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Podniesione w skardze kasacyjnej zarzuty nie zasługują na uwzględnienie. Trafnie Sąd Apelacyjny podkreślił, że zastrzeżenie 20 % opłaty manipulacyjnej w razie zwłoki w wykonaniu zobowiązania pieniężnego jest niedopuszczalne. Jednorazowy obowiązek zapłaty określonej sumy pieniężnej na wypadek zwłoki w zapłacie opłaty jest zastrzeżeniem kary umownej. Potwierdza to, art. 485 k.c., który wskazuje, że zastrzeżenie na wypadek nie wykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania obowiązku zapłaty na rzecz wierzyciela określonej sumy pieniężnej należy oceniać na podstawie przepisów o karze umownej. Oczywiście zarówno w powołanym art. 485 k.c., jak i art. 483 k.c. ustawa jednoznacznie przesądza, że karę umowną można zastrzegać tylko na wypadek nie wykonania lub nienależytego wykonania zobowiązań niepieniężnych. Pozwany w skardze kasacyjnej nie powołał nawet oznaczenia aktu prawnego, z którego pochodzi art. 483 § 1, co w istocie dyskwalifikuje ten zarzut. Nawet jednak przyjmując, że chodzi tu o art. 483 § 1 k.c., to nie sposób uznać, iż zaskarżony wyrok narusza ten przepis. Nie można sformułowania, które niezależnie od użytej dla niego nazwy, sprowadza się do obowiązku zapłaty określonej sumy pieniężnej na wypadek nienależytego

wykonania zobowiązania, traktować inaczej niż kary umownej. Bez znaczenia jest przy tym, że owa suma pieniężna jest wyznaczana przez odwołanie się do zaległości jakie powstają z tytułu obowiązku zapłaty odsetek. Tak ustalona „opłata manipulacyjna” nie jest jak to sugeruje pozwany skumulowaną kwotą odsetek umownych, gdyż czym innym jest ustalenie obowiązku zapłaty wyższych niż ustawowe odsetek, czym innym zaś obowiązek zapłaty jednorazowo sumy pieniężnej, której wysokość ustalono w ten sposób, że jest to ułamek kwoty odsetek ustawowych jakie konsument ma zapłacić na dany dzień zwłoki. W konsekwencji stwierdzić należy, że postanowienia, zawarte we wzorcach umownych ustalonych przez pozwanego, polegające na obowiązku zapłaty opłaty manipulacyjnej, która była karą umowną zastrzeżoną na wypadek nienależytego wykonania zobowiązania pieniężnego, jest w oczywisty sposób niedozwolone, gdyż jest ono sprzeczne z bezwzględnie wiążącym przepisem prawa (art. 483 § 1 k.c.), a w związku z tym z mocy art. 58 § 1 k.c., nieważne. Takie nieważne z mocy prawa postanowienie narusza w oczywisty sposób interes konsumenta, o którym mowa w art. 385¹ k.c., gdyż zobowiązuje go do zapłaty kwoty, która z mocy prawa nie należy się jego kontrahentowi.

Zastrzeżenie kary umownej w wysokości 1000 zł na wypadek nie zwrócenia pozwanemu dekodera lub zwróceniu tego urządzenia uszkodzonego narusza, wbrew odmiennej opinii wyrażonej w skardze kasacyjnej zarówno art. 385¹ k.c., jak i art. 385³ pkt 17 k.c., a także art. 385³ pkt. 16 k.c. Biorąc pod uwagę cenę wspomnianego urządzenia oraz przewidziany w tych postanowieniach sposób naliczania tej kary, konsument bez względu na to co było przyczyną nie zwrócenia dekodera w terminie lub jego uszkodzenia, będzie zobowiązany do zapłaty kary przewyższającej wyrażnie wartość tego urządzenia. W skrajnych przypadkach odbiorca, który opóźnił się o jeden dzień ze zwrotem dekodera, też byłby zobowiązany do zapłaty 1000 zł. Jest to więc rażąco wygórowana kara umowna, której zastrzeżenie narusza interes konsumenta. Wspomniane postanowienia wzorca umownego są wobec tego niedozwolone w świetle art. 385¹ k.c., jak i art. 385³ pkt 17 k.c.

Uzasadnieniem dla zastrzegania tak wysokiej kary umownej nie mogą być regulacje zawarte w prawie polskim i unijnym, na które powołuje się w skardze

kasacyjnej pozwany. Nie ulega wątpliwości, że pozwany ma prawo żądać zwrotu nieuszkodzonego dekodera w umówionym terminie. Jest też poza sporem, że jeżeli zachowanie odbiorcy, który nie zwraca dekodera wyczerpuje znamiona przestępstwa, odbiorca ponieść może odpowiedzialność karną. Tego rodzaju regulacje nie uzasadnią jednak możliwość traktowania każdego odbiorcy, jako potencjalnego przestępcy i zastrzegania w związku z tym wysokich kar umownych, które mają wyrównywać ewentualne szkody, jakie może ponieść pozwany w związku z bezprawnym korzystaniem przez odbiorcę z udostępnionego mu urządzenia. Jeżeli rzeczywiście w konkretnej sytuacji pozwany poniesie takie szkody, to ma on środki prawne, aby uzyskać ich wyrównanie. Zastrzeżenie zaś tak wysokiej kary za każdy przypadek opóźnienia w zwrocie nieuszkodzonego dekodera powodować może, kosztem konsumenta, uzyskiwanie przez pozwanego nieuzasadnionych korzyści. Charakterystyczne jest też, że we wzorcach umownych stosowanych przez pozwanego zastrzegł on sobie odsetki z tytułu nieterminowej zapłaty opłat za abonament dopiero w razie zwłoki, czyli gdy spowodowane to jest okolicznościami za które odbiorca odpowiada. W przypadku zwrotu dekodera, każde przekroczenie terminu uruchamia zaś konieczność zapłaty kwoty przewyższającej wartość urządzenia. Jak słusznie zwrócił uwagę Sąd Apelacyjny, zastrzeżenie kary umownej tylko na wypadek nienależytego wykonania umowy przez konsumenta, brak zaś podobnego zastrzeżenia na wypadek nienależytego wykonania umowy w zakresie dostarczenia dekodera w terminie przez pozwanego przedsiębiorcę może być uznane za niedozwolone w świetle art. 385³ pkt. 16 k.c.

Nie budzi wątpliwości uznanie za niedozwolone pozostałych postanowień wzorców stosowanych przez pozwanego, których treść, po skorygowaniu przez Sąd Apelacyjny, wyraźnie jest niedozwolona w świetle art. 385 § 2 k.c., art. 385¹ k.c., jak i art. 385³ pkt 17 k.c. lub 385³ pkt 17 k.c.

Biorąc pod uwagę powyższe względy Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ k.c., orzekł jak w sentencji.